

Κρητική εικόνα της Άκρας Ταπείνωσης

/ Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες

Στη συλλογή των εικόνων του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου περιλαμβάνεται μία εικόνα με το θέμα της Άκρας Ταπείνωσης, η οποία αγοράστηκε από το Μουσείο το 1915. Έχει αριθμό ΒΧΜ 11336, είναι διαστάσεων 36x31,5 εκ. και διατηρείται σε αρκετά καλή κατάσταση^[1].

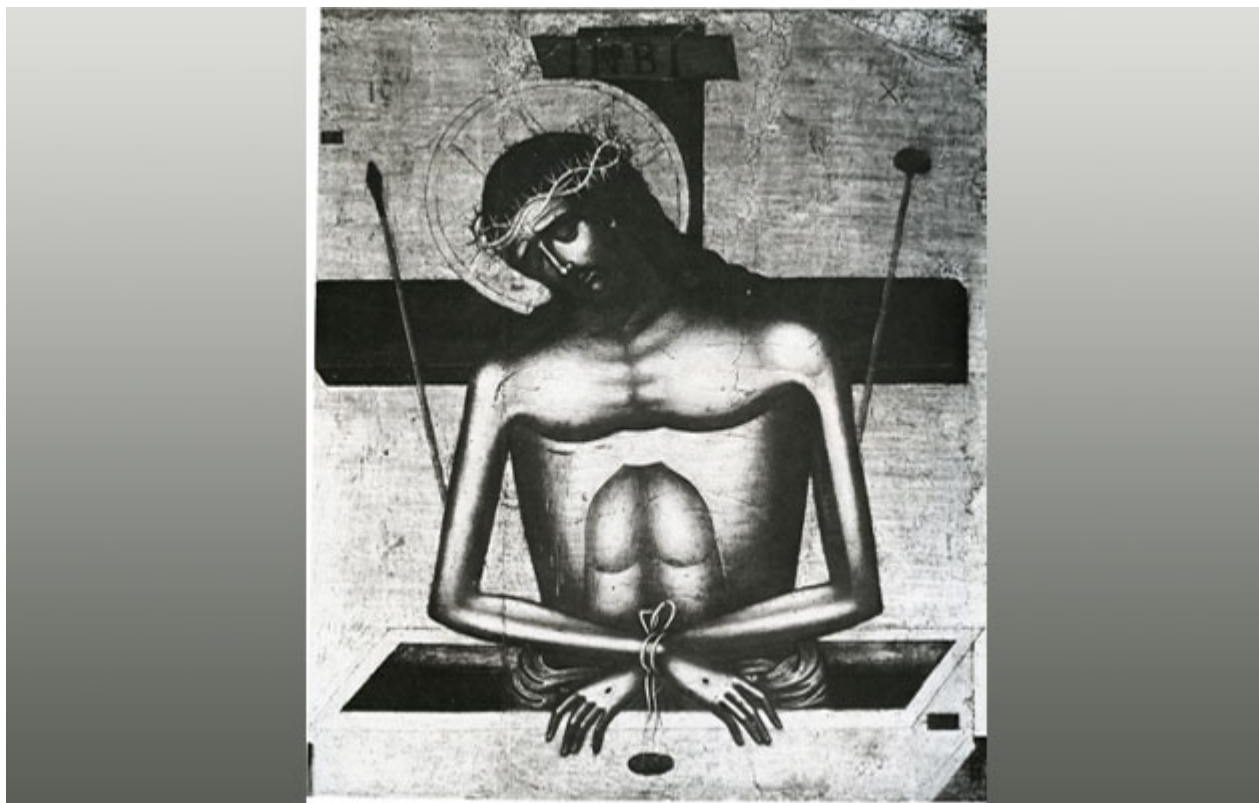

Η Άκρα Ταπείνωση (ΒΧΜ 11336), τέλη 16ου αρχές-17ου αιώνα, 36x31,5 εκ., Συλλογή Βυζαντινού &

Ο Χριστός παριστάνεται νεκρός ως τη μέση μέσα σε σαρκοφάγο φορώντας μόνο το περίζωμα. Έχει το κεφάλι γυρτό στο δεξιό ώμο του, τα μάτια κλειστά και τις παλάμες του σταυρωμένες μπροστά στο υπογάστριο. Στην κεφαλή φέρει ακάνθινο στεφάνι και φωτοστέφανο στικτό, ενώ σε διάχωρα διαβάζεται η επιγραφή “Ο ΩΝ”. Ο χαρακτηρισμός αυτός, ο οποίος προέρχεται από το βιβλίο της Εξόδου(3,14), δηλώνει το άπειρο της ουσίας του Θεού και τον αιώνιο χαρακτήρα της Θεότητας. Στέκει μπροστά από μεγάλο Σταυρό, ενώ στο πάνω τμήμα της κάθετης κεραίας διακρίνεται επιγραφή μερικώς κατεστραμμένη με τα αρχικά της επωνυμίας του Χριστού, “INBI” (Ιησούς Ναζωραίος Βασιλεύς των Ιουδαίων). Δεξιά και αριστερά πετούν προς τον Σταυρό δύο άγγελοι. Πίσω από τη σαρκοφάγο και μπροστά από τον Σταυρό ξεπροβάλλουν τα σύμβολα του Πάθους, η λόγχη και ο κάλαμος με τον σπόγγο, εικονογραφικά στοιχεία τα οποία προέρχονται από την εικονογραφία του Πάθους και τονίζουν τη σταυρική θυσία του Χριστού. Στο χρυσό κάμπο με κεφαλαία γράμματα σώζονται οι επιγραφές: Ι(ΗΣΟΥ)Σ Χ(ΡΙΣΤΟ)C. Το έργο είναι ανυπόγραφο.

Το θέμα της Άκρας Ταπείνωσης είχε ιδιαίτερη άνθηση το 15^ο και 16^ο αιώνα σε εικόνες κρητικών εργαστηρίων[2] που έχουν επηρεαστεί από τη δυτική ζωγραφική. Ο τύπος έχει υποστηριχτεί ότι καθιερώθηκε από τον κρητικό ζωγράφο Νικόλαο Τζαφούρη στα τέλη του 15^{ου} αιώνα[3]. Η εικονογραφική διατύπωση της εικόνας μας ακολουθεί τις βασικές αρχές της κρητικής ζωγραφικής του 15^{ου} και του 16^{ου} αιώνα, όπως είχε διαμορφωθεί σε μια σειρά έργων[4] αυτής της εποχής, βασισμένων σε παλαιολόγια πρότυπα. Συνδυάζουν στοιχεία της βυζαντινής παράδοσης με αντίστοιχα από τη δυτική εικονογραφία με την οποία είχαν ιδιαίτερα εξοικειωθεί οι κρητικοί ζωγράφοι, εξαιτίας των συνθηκών που επικρατούσαν στη βενετοκρατούμενη Κρήτη[5].

Στην κρητική τέχνη εντάσσουν την εικόνα μας τα τεχνοτροπικά της χαρακτηριστικά, όπως είναι η συμμετρική και άρτια σύνθεση αλλά και η ακρίβεια στην εκτέλεση. Έπειτα, το πλάσιμο στο πρόσωπο του Χριστού με τον ανοιχτό καστανό προπλασμό και τις τριγωνικές σκιές κάτω από τα μάτια. Επίσης, τα ευγενικά και εκλεπτυσμένα χαρακτηριστικά, η σχηματοποιημένη κόμη, η λόγχη και ο σπόγγος με τις ψηλές και ραδινές αναλογίες τους, φανερώνουν ικανό ζωγράφο και αποτελούν στοιχεία που συμφωνούν με τα έργα της κρητικής ζωγραφικής του τέλους του 16^{ου} αιώνα και των αρχών του 17^{ου} αι.

Ἡ Ἄκρα Ταπείνωση, πρώτη πεντηκονταετία 17ου αιώνα, Ἰδιωτική Συλλογή (εικονογραφείται στο Π.Λ. Βοκοτόπουλος, *Εἰκόνες της Κέρκυρας*, Αθήνα 1990, αριθ.64, εικ.192).

Επιπλέον, στην ίδια χρονολόγηση οδηγεί η τεχνοτροπική ομοιότητα της εικόνας μας με εικόνα ιδιωτικής συλλογής στην Κέρκυρα[6] που χρονολογείται στο πρώτο μισό του 17^{ου} αιώνα. Η εικόνα μας αποτελεί έργο καλού εργαστηρίου αλλά και έμπειρου και ικανού ζωγράφου, ο οποίος κατέχει απόλυτα τη βυζαντινή παράδοση και κατορθώνει να τη συνδυάσει αρμονικά με τις σύγχρονες εξελίξεις στην ιταλική ζωγραφική.

Στην εικονογραφία της Ἄκρας Ταπείνωσης η γυμνότητα του σώματος, τα κλειστά μάτια, το γερμένο κεφάλι, η ανοιχτή σαρκοφάγος-τάφος, ο Σταυρός, τα όργανα του Πάθους, οι πληγές στα χέρια και τα πλευρά, τα ξέπλεκα μαλλιά, όλα αποτελούν συμπερίληψη του Θείου Πάθους, αλλά ταυτόχρονα προαναγγέλλουν την Ανάσταση. Τέλος, ο Σταυρός αποτελεί σύμβολο θριάμβου της Ἄκρας Ταπείνωσης, νίκης της αθανασίας και της ζωής, η ελπίδα και η σωτηρία για τον ορθόδοξο χριστιανό.

[1] Κάποιες μικρές φθορές διακρίνονται στα φτερά των Αγγέλων και στον άξονα της κάθετης κεραίας του Σταυρού.

[2]Α. Drandaki, *The Origins of El Greco, Icon Painting in Venetian Crete*, Κατάλογος Έκθεσης, Πολιτιστικό Ίδρυμα Αλέξανδρος Ωνάσης, Η.Π.Α 2009, σ.11-18.

[3]Μ. Χατζηδάκης-Ευγενία Δρακοπούλου, *Οι Έλληνες ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830)*, τ.1, Αθήνα 1987, σ.295-297.

[4]Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι εικόνες: α) εικόνα από τη Συλλογή Σαρόγλου στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο του δεύτερου μισού του 15^{ου}

αιώνα που αποδίδεται στον Νικόλαο Τζαφούρη (*Ο κόσμος του Βυζαντινού Μουσείου, Λεύκωμα*, Αθήνα 2004, αρ.134, σ.164, εικ.σ.165 β) εικόνα στο Μουσείο Κανελλοπούλου του τέλους του 15^{ου} αιώνα (Χρυσάνθη Μπαλτογιάννη, *Εικόνες, Ο Χριστός στην Ενσάρκωση και το Πάθος*, Αθήνα 2003, αρ.69, πίν.141 γ) εικόνα στη Μονή Ζωοδόχου Πηγής στην Πάτμο του δεύτερου μισού του 15^{ου} αιώνα (*From Byzantium to El Greco, Greek Frescoes and Icons*, Κατάλογος Έκθεσης, Αθήνα 1987, αριθ.44, 177-178, εικ.44, σ.112) δ) εικόνα στη συλλογή Περαιτικού στο Λονδίνο του πρώτου μισού του 16^{ου} αιώνα, (*From Byzantium to El Greco*, ό.π., 188-189, εικ.61) ε) το φύλλο ενός τριπτύχου στο Μοναστήρι των Αγίων Θεοδώρων στην Κέρκυρα (Π.Λ. Βοκοτόπουλος, «Τέσσερις ιταλοκρητικές εικόνες», *ΔΧΑΕ ΙΘ΄* (1996-1997) 88-89, εικ.6) στ) μία εικόνα στη Συλλογή Μαριάννας Λάτση στην Αθήνα, *Μετά το Βυζάντιο. The Survival of Byzantine Sacred Art*, Αθήνα 1996, αριθ.33 (Μ.καζανάκη-Λάππα) ζ) άλλη μία στο Iconen -Museum Recklinhausen (H. Skrobucha, *Meisterwerke der Ikonenmalerei*, Recklinghausen 1961, 139-140, πίν. XXIII).

[5] Cattapan, "Nuovi elenchi e documenti dei pittori in Creta dal 1300 al 1500", 202-235. Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου, "Οι κρητικοί ζωγράφοι και το κοινό τους", 246-261. Χατζηδάκης-Δρακοπούλου, *Έλληνες ζωγράφοι*, ό.π., σ.79-82.

[6] Π.Λ. Βοκοτόπουλος, *Εικόνες της Κέρκυρας*, Αθήνα 1990, αριθ.64, εικ.192.